

Lapsen päättöksen- tekokyvyn arviointi

Alaikäisten asiakkaiden
tietojen hallinta
sosiaalihuollossa -
webinaari

21.1.2025

Jaana Tervo

Terveystieteiden ja
hyvinvoinnin laitos

Alaikäisen ja huoltajan asema

Lapsen on saatava vapaasti ilmaista näkemyksensä. Näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (LOS 12)

Lapsella on oikeus saada suojelua (LOS 3.2 art)

Alaikäisellä sosiaalihuollon asiakkaalla on aina oikeus esittää mielipiteensä, jotka on huomioitava

- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 10 §
- Lastensuojelulaki (417/2007) 5 § ja 20 §
- Vammaispalvelulaki (675/2023) 3 §:n 4 mom.
- Puhevallan käyttö hallintolain ja erityislakien mukaan 15 vuotta tai 12 vuotta täytettyään

Lapsenhuoltolaki (361/1983) 4 §:n 4 mom:
Huoltaja edustaa lasta tämän henkilöä koskevissa asioissa, **jollei laissa ole toisin säädetty.**

- Koskee myös oikeutta käsitellä ja saada alaikäisen tietoja, jotta voi hoitaa huoltajan velvollisuuksiaan
- Laissa voidaan säätää tähän poikkeuksia

Rajoitukset huoltajan oikeuteen käsitellä lapsen tietoja

Huoltajan oikeutta käsitellä alaikäisen tietoja voidaan rajoittaa

- jos alaikäinen on kieltänyt tietojensa luovuttamisen huoltajalleen (AsTL 51 §)
- jos alaikäinen on yli 13-vuotias ja hänen tietojaan käsitellään kaupallisessa digitaalisessa palvelussa (tietoyhteiskunnan palvelu) suostumuksen perusteella (TsA 8 (1) artikla ja TsL 5 §) tai
- jos huoltaja ei edusta jossakin laissa säädettyssä tilanteessa alaikäistä (LHL 4.4 §).

”Henkilöllä on oikeus käsitellä toista henkilöä koskevia tietoja valtuutuksen tai holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 29 §:n 2 momentin nojalla. Huoltajalla on oikeus käsitellä huollettavasta tallennettuja tietoja, ellei 51 §:stä, tietosuoja-asetuksen 8 artiklan 1 kohdasta, tietosuojalain 5 §:stä tai lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 4 §:n 4 momentista muuta johdu.”

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä (703/2023), 50 §

Lapsen ns. kiello-oikeus

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä (703/2023) 51 §:n 2 mom, 1.1.2024 alkaen

”Sosiaalihuollossa alaikäinen voi ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä asian laatu painavasta syystä kieltää antamasta itseään koskevia tietoja huoltajalleen, muulle lailliselle edustajalleen tai muulle tiedonsaantiin oikeutetulle henkilölle, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista. Jos alaikäinen tai hänen laillinen edustajansa ovat asianosaisena sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa, laillisella edustajalla on kuitenkin oikeus tiedonsaantiin. Tiedonsaannista säädetään julkisuuslain 11 §:ssä.”

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 11 §:n 3 mom (kumottu)

”Alaikäinen voi ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä asian laatu painavasta syystä kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista. Jos alaikäinen tai hänen laillinen edustajansa ovat asianosaisena sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa, laillisella edustajalla on kuitenkin oikeus tiedonsaantiin siten kuin viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä säädetään.”

Kielto-oikeuden käyttämisen edellytykset

- Arviointi tehdään lapsikohtaisesti
- Lapsen tulee saada riittävästi tietoa ymmärrettävällä tavalla ja perustellen
- Perustuu vuorovaikutukseen
- ”Ammattihenkilön olisi varmistettava aina asiakastietoja kirjatessaan, että lapsi tietää ja ymmärtää, että tiedot näkyvät huoltajalle ja että hänellä iän ja kehitystason sen edellyttäessä, on oikeus kieltää tietojen antaminen.” (HE 246/2022 vp)
- Kerrottava myös kielto-oikeuden mahdollisen käytön seuraukset

1. Lapsen ikä
2. Lapsen kehitystaso
3. Asian laatu
4. Painava syy

→ Jos kaikki em. täyttyvät, harkitaan vielä, onko tiedon luovuttamatta jättäminen selvästi lapsen edun vastaista

Lapsen ikä ja kehitystaso

- Säännöksessä ei ole ikärajaa
- Lapsen tulee olla riittävän kehittynyt ja kypsä perustelemaan kiellon tarpeen ja **ymmärtämään** sen merkityksen. (HE 137/1999, 25)
 - Kykeneekö lapsi ymmärtämään mahdollisen kielto-oikeuden merkityksen edulleen ja oikeuksilleen, kun on saanut riittävästi tietoja?
- Ymmärtääkö lapsi tietoja saatuaan käsittelyssä olevan asian merkityksen?
 - ”On selvää, että mitä vanhemmasta lapsesta ja mitä vähäisemmästä asiasta on kyse, sitä helpommin kieltä voidaan noudattaa.” (StVM 18/2000)
- Kykeneekö perustelemaan mielipiteensä, kun on saanut riittävästi tietoja?
- ”Kantelija oli lastensuojeluselvitystä tehtäessä 17-vuotias, joten erityisesti hänen kohdallaan mahdollisuudesta informoiminen olisi ollut tarpeellista.” (OKV/1148/1/2012)
- ”Ikä voi toimia kiello-oikeuden epäämiselle selvimmän lähinnä tilanteissa, joissa alaikäinen on alle 12-vuotias lastensuojelulain sääntelyyn perustuen.” (Voutilainen 2024)

Asian laatu ja painava syy

- Asian laatu
 - Kuinka vakavasta asiasta on kyse; minkälaiset vaikutukset asialla on lapsen elämään ja oikeuksiin?
 - Minkälaiset seuraukset tietojen antamatta jättämisellä olisi kyseisessä asiassa
 - Kerrottava tästä lapselle, jotta hän voi muodostaa näkemyksensä
 - Ei voida luetella tiettyjä asioita, joissa kiello-oikeutta aina noudatettaisiin tai jätettäisiin noudattamatta *asian laadun* perusteella, ammattilaisen harkittava
- Painava syy
 - Jos alaikäinen ilmaisee, ettei halua tietoja luovutettavan, on kysyttävä, mikä on hänen mielestään painava syy olla luovuttamatta tietoja huoltajalleen.
 - Jos alaikäinen ei kykene antamaan painavaksi syyksi kelpaa perustetta, ei kielloa koskeva tahdonilmaus ole merkityksellinen. (Voutilainen 2024, 355)

Lapsen etu

- Onko tietojen salaaminen huoltajilta lapselle haitallisempaa kuin tietojen antaminen?
- ”Selvästi alaikäisen edun vastaisia saattaisivat olla tilanteet, joissa alaikäisen kieltäessä itseään koskevien tietojen antamisen - - - huoltajat eivät tiedon puutteen vuoksi osaisi ryhtyä lapsen edun mukaisiin tarpeellisiksi arvioituihin toimenpiteisiin hänen hoitonsa ja huoltonsa turvaamiseksi.” (HE 137/1999, 27.)
 - Esim. jos lapsella huumeiden käyttöä tai rikollista käyttäytymistä → lapsen edun vastaista yleensä on se, jos huoltaja ei tiedä tätä (Räty 2023, 234)
- Ohjausvelvollisuus korostuu, kun tietojen luovuttamatta jättäminen huoltajalle on lapselle haitallisempaa kuin tietojen luovuttaminen huoltajalle (HE 246/2022)

Kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lasten kohdalla on 4 §:ssä mainittujen asioiden lisäksi kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten turvaavat

1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin;

2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä sekä iän ja kehitystason mukaisen huolenpidon;

3) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;

4) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.

- *Lapsen näkemykset*
- *Lapsen yksilöllinen identiteetti*
- *Perheen säilyminen ja suhteiden ylläpitäminen*
- *Lapsen huolenpito, suojelu ja turvallisuus*
- *Lapsen mahdollinen haavoittuva tilanne (esim. vammaisuus, vähemmistöryhmään kuuluminen, pakolaisuus, hyväksikäytön uhri)*
- *Lapsen oikeus terveyteen ja lapsen terveydentila*
- *Lapsen oikeus koulutukseen*

(YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 lapsen edun ensisijaisuudesta)

Ratkaisuja

- AOK OKV/1148/1/2012, 17.10.2014
 - ”Kantelija arvosteli sitä, että hänen ja hänen sisarustensa sosiaalityöntekijöille lastensuojeluselvityksen yhteydessä kertomat asiat oli kerrottu heidän isälleen, vaikka sisaruksille oli luvattu, ettei asioita kerrota eteenpäin. Selvityksestä ei ilmennyt, että kantelijalle ja hänen sisaruksilleen olisi kerrottu mahdollisuudesta laissa säädetyllä tavalla tietyin edellytyksin kieltää itseään koskevien tietojen kertominen isälleen.”
- Helsingin HaO 31.5.2007 t. 07/0758/2
 - ”Isä oli pyytänyt nuorisokodin hallussa olevia asiakirjoja lapsestaan. Tiedonsaantipyyntö oli evätty, koska 16-vuotias tytär oli kieltänyt tietojen luovuttamisen. Lisäksi tietojen luovutuksen arvioitiin olevan vastoin lapsen etua. Asia palautettiin kuitenkin uudelleen käsittelyyn, koska tehdyssä päätöksessä ei ollut otettu huomioon isän oikeutta saada tietoja asianosaisena. Isän asianosaisen oikeutta tietoihin oli punnittava siihen nähden, oliko tietojen luovutus vastoin lapsen etua, jolloin punnittavana ovat lapsen ikä, kehitystaso ja muut olosuhteet.”

Kirjaaminen (AsTL 40 §) ja oikeusturva

- Kiellon lisäksi kirjattava myös painava syy (AsTL 40 §)
- Entä jos kieltä ei voi noudattaa?
 - Jos alaikäinen ei ole esittänyt painavaa syytä, eikä sen takia voida noudattaa, kirjataan epäämisen perusteet
 - Jos kiello-oikeuden noudattaminen olisi selvästi vastoin lapsen etua, kirjataan perustelut
 - tulee viime kädessä tehdä hallintopäätös (Voutilainen 2024, 356)

”Jos alaikäinen sosiaalihuollon asiakas kieltää 51 §:n perusteella asiakastietojensa luovutuksen huoltajalle, muulle lailliselle edustajalle tai muulle tiedonsaantiin oikeutetulle henkilölle, on kiello ja sen perusteeksi esitetty painava syy kirjattava.

Jos alaikäisen oikeus kieltää asiakastietojensa luovutus evätään siksi, ettei alaikäinen asiakas ole esittänyt 1 momentissa tarkoitettua painavaa syytä kiellolle, tai siksi, että tietojen antamatta jättämisen katsotaan olevan selvästi vastoin alaikäisen asiakkaan omaa etua, on asiakasasiakirjaan kirjattava myös ratkaisun perustelut.”

(aiemmin vastaava säännös oli laissa sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista, 12 §)

Huoltajan ja muun laillisen edustajan asianosaisasema

- Hallintolaki: Asianosaisasema syntyy, kun sosiaalihuollon viranomaisessa on vireillä asia, joka koskee asiakkaan oikeuksia, velvollisuuksia tai etuja.
 - Puhevallan käyttö 15 vuotta täyttäneellä (lastensuojeluasiassa 12 vuotta)
- Jos alaikäinen tai hänen laillinen edustajansa ovat asianosaisena sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa, laillisella edustajalla on kuitenkin oikeus tiedonsaantiin, vaikka lapsen AsTL:n mukainen kielto-oikeus on voimassa (AsTL 51 §:n 2 mom)
- Tiedonsaannista säädetään julkisuuslain 11 §:ssä.
- Siten laillisen edustajan tiedonsaantioikeus ratkaistaan julkisuuslain 11 §:n perusteella.
 - JulkL 11 §:n 2 mom: Jos tiedon antaminen olisi vastoin lapsen etua tai muuta erittäin tärkeätä yksityistä etua, tiedonsaantioikeutta voidaan rajoittaa. Jos tietoja ei luovuteta, tehdään julkisuuslain 14 §:n mukaisesti päätös.
- Kielto- oikeus ei koske tietojen luovuttamista sille taholle, jolla on lain mukaan oikeus saada lasta koskevaa tietoa (esimerkiksi AsTL 53 §, 55 § , 56 § ja 63 §)

21.1.2025

Jaana Tervo

Lähteet

- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi, HE 137/1999
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä sekä siihen liittyviksi laeiksi, HE 246/2022 vp
- Opas sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä. STM 12/2024. (<https://yhteistyotilat.fi/wiki08/display/JULOPTA>)
- Rätty, Tapio. 2023. *Uusi lastensuojelulaki*. Edita.
- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi, StVM 18/2000
- Voutilainen, Tomi. 2024. *Asiakas- ja potilastietojen käsittelyn sääntely*. AlmaTalent.

Kiitos